

Türk Bankacılık Sisteminde Bilanço Dışı İşlemler Ve Risk Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi

K. Şevket SAYIN¹

Alınma Tarihi: 04.2008, Kabul Tarihi: 06.2008.

Özet

Küreselleşme ile birlikte başlayan uluslar arası para hareketler, ülkemizdeki bankacılık sektörünü de içine almıştır. Bankalarda varlık yönetimiyle ilgili risklerin önem dereceleri değişmiş ve yenilerini eklenmiştir. Riskler karşı önlem olarak, yeni piyasa araçları türetilmiştir. Ancak bu türev araçları, muhasebe tekniği bakımından bankaların varlık toplamları dışında muhasebeleştirilmektedir. Giderek toplam varlıkların birkaç kat büyüklüğündeki tutarlara ulaşan bu fonlar ayrıca risk unsuru olmaya başlamıştır. Bu sorun, bilanço dışı işlemlerle ilgili yeni düzenlemeler yapılmasını ve yeni muhasebeleştirme yöntemi arayışlarını gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aktif yönetimi, Risk, Bilanço dışı işlemler, Türev ürünler, Muhasebeleştirme.

JEL Sınıflandırma Kodları : E44, G21, G32

Off- Balance Sheet Procedures in Turkish Banking System and Evaluation of Them in terms of Risk Management

Abstract

The financial operations , beginning with globalization , affected the banking sector in our country. Some of the risks which are under the direction of assets , came into question and new ones were added. New derivative products are produced as precaution against the risks. But in point of accounting technics , these derivative products are recorded apart from asset amounts of Banks. These funds which have become a few times as much as the amount of the total assets , besides became risk creator elements. This problem requires new accounting methods about off-balance sheet bankings.

Keywords: Asset management, Risk, Off-Balance sheet bankings, Derivative products, Accounting record.

JEL Classification Codes: E44, G21, G32

¹ Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, sevketsayin@deu.edu.tr

1.Giriş

Küreselleşme olarak ifade edilen değişim sürecinde, aranın bu serbest dolaşımı değişik finans araçlarının türemesine yol açmış ve finans sektöründeki kurum ve kuruluşlarının işlemlerinin büyük bölümünü bu yeni türeyen finansal işlemler almıştır. Türev ürünlerinin bilanço dışı işlemlerde izlendiği göz önüne alındığında, bankaların belki de ana işlemlerinin önemli bir kısmını bilançolarına yansıtmadıkları söylenebilir. İşlem hacminin yarıdan fazlası bilanço dışı işlemlerden oluşan gelişmiş ekonomiler içinde faaliyet gösteren yabancı bankalar için bile riskin türü ve büyüklüğü artmış, yeni risk yönetimi arayışları başlamıştır.

Bankaların taşıdıkları riskin önlenmesi ve yönetilebilmesi, onun varlığının bilinmesine ve görülebilmesine bağlıdır. Bu da bankaların kamuya açıklanan verilerinin yeterli ve tam açıklayıcı bilgiler içeren, şeffaf ve kullanılabilir bilançolarıyla olanaklıdır. Oysa bilanço dışı işlemler, finansal tablolara yansımayıp, ancak işlemin vadesi sonunda tamamlanması sonucunda kâr ya da zarar olarak bilanço ve gelir tablosunda yer almaktadır.

Bu çalışmada türev ürünlerin bankacılık sektöründe yer almasını hazırlayan nedenler üzerinde durularak; risk yönetim araçları olarak türev ürünlerinin bankacılık sektörü içerisindeki artan payı, Türk Bankacılık Sisteminde son dönemlerde bilanço dışı yükümlülükler ve sonuçlarının muhasebe sistemi içerisinde kayıt biçimi, finansal tablo kullanıcıları bilgilendirmesi açısından irdelenecektir

2. Bankacılık Sektörü ve Türk Bankacılık Sistemi

Son çeyrek yüzyılda küreselleşme olarak adlandırılan değişim olgusuyla birlikte, finans piyasalarının bütünleşmesi de hızlanmıştır. Bu geçiş sürecinde kültürel ve ekonomik sınırların kalktığı bir dünyada uluslar arası bankacılık sisteminde de önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu nedenle artık bankacılık sisteminin büyüklüğü değil, uluslar arası kabul gören kurallara ve standartlara uyumluluğu ve işlevselliği önemli hale gelmiştir.

Küreselleşmeyle birlikte

- Uluslar arası aktif sermaye akımlarının Dünya mali kaynaklarının etkin paylaşımının sağlanmış
- Rekabet artmış,
- İstikrar, risk alma, bankacılık sisteminin denetimi v.b kavramların yeniden tanımlanmış,

- Bankacılık ve bankacılık işlemlerini daha kompleks hale gelmiştir.

Yukarıda sayılan sonuçlar, küreselleşmenin yararları olarak değerlendirilebilse de, bu yararlar tüm ülkeler için mutlak değil, ancak ekonomilerini en iyi biçimde yönetmeyi başaran ülkeler için söz konusudur. (Erçel, 2000)

Özellikle kalkınma ve gelişme düzeyi düşük, siyasal ve ekonomik istikrara ulaşamamış ülke ekonomileri, bu sermaye dolaşımı karşısında belli bir kırılganlık göstermiştir.

Türkiye’de sınırların kalktığı bu ekonomik değişim sürecinde bankacılık sektörüyle de yerini almıştır. Bankacılık sektöründe bankalar, faaliyetleri bakımından “mevduat bankaları” ve “kalkınma ve yatırım bankaları” olmak üzere iki sınıfa ayrılmaktadır. Sektör istatistiklerine bakıldığında gerek banka ve şube sayısı olarak ve gerekse sektördeki fon payları bakımından mevduat bankalarının daha büyük pay sahibi olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Eylül 2007’de Türkiye’deki Bankaların Aktif Büyüklükleri

Banka Türleri	YTL Milyon	Dolar Milyon	Aralık 2006 - Eylül 2007 Yüzde Değişimi	
			YTL	Dolar
Mevduat bankaları	507.576	421.295	8	26
Kamu bankaları	155.175	128.797	8	26
Özel bankalar	285.438	236.917	7	25
Fondaki bankalar	832	691	32	20
Yabancı sermayeli bankalar	66.131	54.890	11	30
Kalkınma ve yatırım bankaları	17.780	14.757	16	35
Toplam	525.356	436.053	8	26

Kaynak: (TBB,2007)

Geçen yılsonuna göre, toplam aktifler mevduat bankalarında yüzde 8, kalkınma ve yatırım bankalarında ise yüzde 16 oranında artmıştır. Aynı dönem itibariyle, özel bankaların toplam aktifler ve krediler içindeki payı 1’er puan azalırken; yabancı sermayeli bankaların payı ise 1’er puan artmıştır.

Aktif toplamı, 2007’nin ilk dokuz ayında, mevduat bankaları grubuna dahil olan; Fondaki bankalarda azalmış, diğer bütün banka gruplarında artmıştır. Kalkınma ve yatırım bankaları grubunun aktif toplamı ise yüzde 16 oranında artmıştır.

Tablo 2: Grupların Sektör Payları (Yüzde)

Banka Türleri	Toplam aktifler		Toplam mevduat		Toplam krediler	
	Aralık 2006	Eylül 2007	Aralık 2006	Eylül 2007	Aralık 2006	Eylül 2007
Mevduat bankaları	97	97	100	100	95	96
Kamu bankaları	30	30	36	36	22	22
Özel bankalar	55	54	52	52	59	58
Fondaki bankalar	0	0	0	0	0	0
Yabancı sermayeli bankalar	12	13	12	12	15	16
Kalkınma ve yatırım bankaları	3	3	-	-	5	4
Toplam	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Kaynak: (TBB,2007)

Bankacılık sistemimiz içerisinde toplam aktifin % 97 sinin ve yine toplam kredilerin 2006 de %95 inin, 1 puan artarak 2007 de % 96'sinin mevduat bankalarına ait olduğu görülmektedir. Dolayısıyla piyasaya para transferinde en büyük rolü mevduat bankacılığının oynadığı görülmektedir. Büyük ölçüde kamudan topladıkları fonları satarak kazanç sağlamak, temel faaliyet amacı olan mevduat bankaları için söz konusu fonlardan oluşan aktifteki varlıklarının yönetilmesi başarının göstergesi olduğu gibi ulusal ekonomin istikrarı ve piyasalara olan güven açısından da büyük öneme sahiptir

2.1. Bankacılık Sistemimizde Fon Yönetimi Ve Risk

Temel amaçları kâr etmek olarak, ticari bankalar mevduat toplayıp kredi verirler; yurt içinden ve yurt dışından fon sağlarlar. (Aydın, N. 2004; 197) Mevduat bankaları ayrıca sermaye, ihtiyatlar, ulusal ve uluslar arası finansal piyasalardan sağlanan kredileri, hazine bonolarından sağlanan fonları, çeşitli yatırım alternatifleri arasında dağıtırlar. Bunlar başlıca; nakit değer yatırımları, menkul kıymetler ve verilen krediler olarak sıralanabilir. Ancak, her alternatifin getirisi ve bununla ilişkili olarak risklilik derecesi farklıdır. Kâr amacının öne çıkması, kârın cazibesi, bankaları riske karşı cesaretlendirebilmektedir. Bankalar hedeflenen kâr doğrultusunda ve kabul edilebilir risk sınırları içerisinde net faiz marjını maksimize etmek durumundadır. Yani aktif-pasif yönetimi sırasında getirilerle maliyetler, faizlerle vadeler arasında dengeli bir ilişki kurulmaya çalışılır.

Ticari banka yöneticileri, fonlama stratejilerini başlıca özkaynak yeterliliğini, likidite ihtiyacını, finansal yükümlülüklerinin bileşimini, aktif ve pasif pozisyonlarının hedge edilmesini gözetmek durumundadırlar.

Genel olarak banka bilançolarına bakıldığında özkaynakların yabancı kaynaklara kıyasla oldukça düşük bir paya sahip olduğu görülür. Ancak özkaynaklar bankaların faaliyetlerini sağlıklı biçimde sürdürebilmelerinin, olası zararları göğüsleyebilmelerinin, krizlere karşı direnç sağlayabilmelerinin bir güvencesi ve ölçüsü olarak son derece önemlidir. Ayrıca müşterileri koruma ve onlara güven verme açısından da önem taşır. 1990'lı yıllara doğru, ülkelerin çoğunda birbirinden farklı sermaye yeterlilik düzenlemelerinin olması, sermaye yeterliliğiyle ilgili bir risk ortaya çıkarttı. Çünkü bankaların sınır ötesi faaliyetlerinin artması, bankalar arası rekabet sorununu da beraberinde getirdi. Bu durum Basel I kapsamında, gelişmiş ülkelerin belirli riskli varlıklarla ilgili ortak tanımlar geliştirmelerine ve sermaye yükümlülüğüyle ilgili asgari sermaye yeterliliği (%8) oranı gibi sınırlar getirmelerine neden olmuştur. (Kurt, 2007: 26)

Türkiye'deki bankaların 2000 yılından bu yana, kaynak ve varlık yapısıyla ilgili temel veriler, birbiriyle ilişkilendirilerek fon yönetimi açıklanmaya çalışılmıştır.

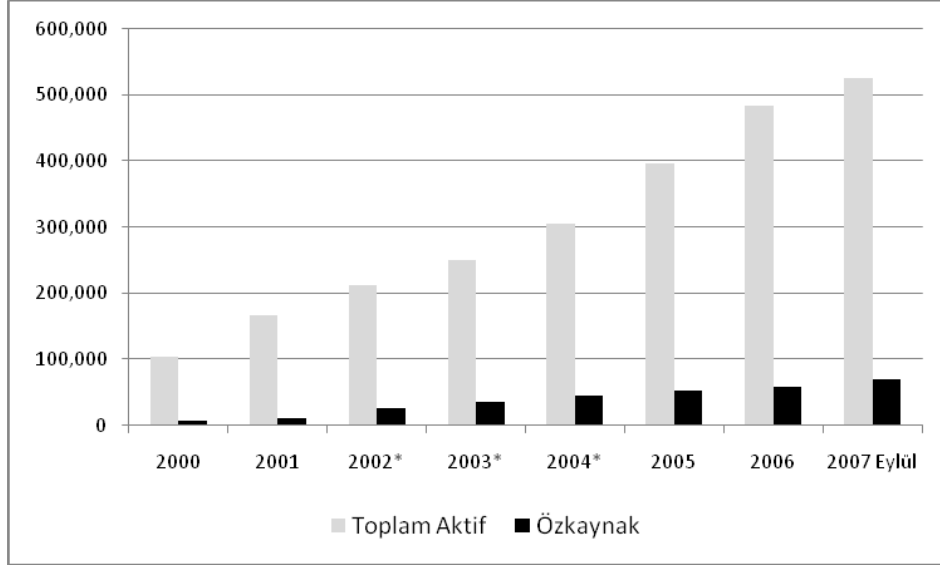
2.1.1. Özkaynak-Varlık ilişkisi

Bankacılık sistemimiz içinde yer alan kamu, özel, bankacılık denetleme fonunda olan ve yabancı bankalar ile, kalkınma ve yatırım bankalarının 2000 – 2007 yılları arasındaki toplam aktif büyüklükleri ile özkaynak büyüklükleri ve eğilimleri aşağıdaki tablo ve grafiklerde gösterilmiştir.

Tablo 3: Toplam Aktifler ile Özkaynaklar Büyüklüğü (1.000.-YTL)

Yıllar	2000	2001	2002*	2003*	2004*	2005	2006	2007 Eylül
Toplam Aktif	104.088	166.392	212.675	249.749	306.451	396.970	484.857	525.356
Özkaynak	7.200	11.934	25.698	35.698	45.962	53.736	57.977	69.362

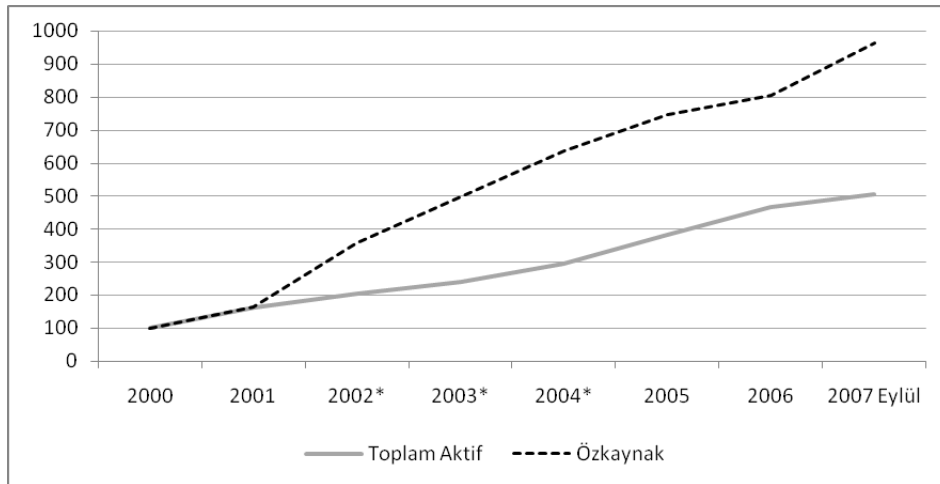
Şekil 1: Toplam Aktif ve Özkaynak tutarları grafiği (1.000.-YTL)

Tablo 4: Toplam Aktifler İle Özkaynaklar Eğilim Yüzdeleri

Yıllar	2000	2001	2002*	2003*	2004*	2005	2006	2007 Eylül
Toplam Aktif	100	160	204	240	294	381	466	505
Özkaynak	100	166	357	496	638	746	805	963

Şekil 2: Toplam aktifler ile özkaynaklar eğilim yüzdeleri grafiği

Kaynak: http://www.tbb.org.tr/turkce/diger_bilgiler/bgbsbb.xls adresindeki verilerden derlenmiştir

Türk bankacılık sistemi içerisindeki bankaların 2000 yılından 2007 Eylülüne kadar geçen süre içinde özkaynakların artış eğilimi içerisinde olduğu, bunun salt bankacılık sistemindeki büyümeden değil, aktif (bir başka deyişle pasif kaynaklar) içerisindeki özkaynak payının büyümesinden kaynaklandığı Şekil 2’de görülmektedir. Örneğin aşağıdaki tabloda 2000 yılından Eylül 2007 sonuna kadar, özkaynakların toplam aktife oranının % 7 den %13’ kadar çıktığı, bu saptamayı doğrulamaktadır.

Tablo 5: Özkaynaklar/Toplam Aktif Oranı

2000	2001	2002*	2003*	2004*	2005	2006	2007 Eylül
%7	%7	%12	%14	%15	%14	%12	%13

Kaynak: http://www.tbb.org.tr/turkce/diger_bilgiler/bgbsbb.xls adresindeki verilerden derlenmiştir.

Bankacılık sistemi içerisinde özkaynak/toplam aktif oranının Basel kriterlerine göre asgari sermaye yeterlilik oranının altında olan % 7’lik değerinin, 2002 yılından itibaren %12 ve üstünde değerlerle seyrettiği Tablo 5’de görülmektedir. Dolayısıyla 2007 yılının ilk dokuz ayı sonunda % 13 lük orana bakılarak, sermaye yeterliliği bakımından sektör genelinin güvenceli olduğu düşünülebilir.

21.2. Mevduat- Toplam Aktif İlişkisi

Banka bilançolarının aktifindeki kalemler genel itibariyle Likit, Aktifler, Krediler, Donuk Aktifler ve Diğer Aktifler olarak dört grupta toplanmaktadır. Aktifte yer alan bu kalemler, en yüksek tutar ise Likit Aktifler ile Kredilere aittir.

Banka bilançolarının pasifinde yer alan yükümlülükleri ise, Mevduat, Mevduat Dışı Kaynaklar ve Özkaynaklar oluşturmaktadır. Pasif toplamı içinde de mevduatın önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bir başka ifadesi de aktifteki varlıkları finanse eden fonun önemli bir kısmı mevduat olarak toplanan yabancı kaynaklardan sağlanmasıdır.

Tablo 6: Bankacılık Sisteminde Toplam Aktif, Toplam Mevduat Tutarları (1.000.YTL)

	2000	2001	2002*	2003*	2004*	2005	2006	2007 Eylül
Toplam Aktifler	104.088	166.392	212.675	249.749	306.451	396.970	484.857	525.356
Mevduat	68.442	117.121	142.387	160.812	197.393	253.578	312.832	334.082

Kaynak: http://www.tbb.org.tr/turkce/diger_bilgiler/bgbsbb.xls adresindeki verilerden derlenmiştir.

Tablo7:Bankacılık Sisteminde 2000-2007 Eylül Arası Toplam Aktif İçindeki Mevduat Payları

2000	2001	2002*	2003*	2004*	2005	2006	2007 Eylül
%66	%70	%67	%64	%64	%64	&65	%64

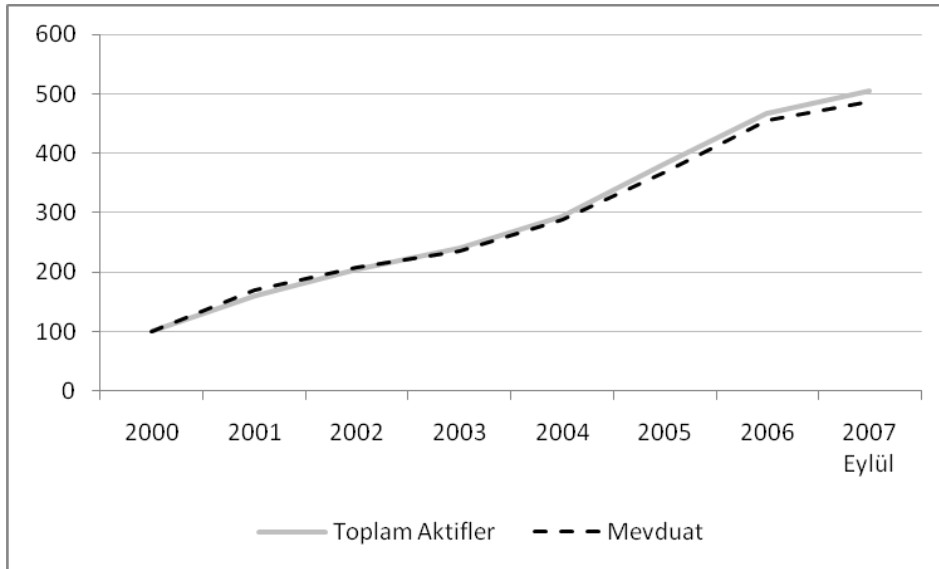
Tablo 7’de Türk bankacılık sisteminde 2002 ve öncesinde toplam aktifin mevduatla finanse edilen payının % 66 - % 70 oranında olduğu görülmektedir. Toplam aktif içindeki mevduatın payı 2003 ve sonrasında % 64 -% 65 oranlarında seyretmektedir. Bir anlamda mevduat dışı finansman payının arttığı söylenebilir. Ancak bu fark oldukça küçük bir fark olarak değerlendirilebilir. Nitekim toplam aktif ile mevduat artış eğiliminin paralel bir seyir izlediği Şekil 3’de görülmektedir.

Tablo8: Toplam Aktif, Mevduat Eğilim Yüzdeleri

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007 Eylül
Toplam Aktifler	100	160	204	240	294	381	466	505
Mevduat	100	171	208	235	288	370	457	488

Kaynak: http://www.tbb.org.tr/turkce/diger_bilgiler/bgbsbb.xls adresindeki verilerden derlenmiştir.

Şekil 3: Toplam Aktif,Mevduat Eğilim Yüzdeleri Grafiği

Kaynak: http://www.tbb.org.tr/turkce/diger_bilgiler/bgbsbb.xls adresindeki verilerden derlenmiştir.

2.1.3. Krediler – Toplam Aktif İlişkisi

Bankalarda, para satan kurumlar olarak, varlık yönetiminde kredilerin toplam aktif içerisindeki payları, fonların değerlendirilmesi bakımından önemlidir.

Tablo9: Yıllara Göre Toplam Aktif Kredi Tutarları

	2000	2001	2002*	2003*	2004*	2005	2006	2007 Eylül
Aktifler	104.088	166.392	212.675	249.749	306.451	396.970	484.857	525.356
Krediler	34.205	40.982	56.370	69.990	103.241	153.059	218.063	256.899

Tablo 10:Krediler/Toplam Aktifler oranı

2000	2001	2002*	2003*	2004*	2005	2006	2007 Eylül
%33	%25	%27	%28	%34	%39	%45	%49

2000 yılında aktifin % 33 ü kredi olarak kullanılırken 2001 de % 25 e gerileyip, 2003 ten itibaren kullanılan kredi tutarının yükseldiği ve 2007 nin ilk 9 ayında % 49 a kadar çıktığı görülmektedir.

Kredilerin toplam aktiflere oranı bir 2006 yılı sonuna göre 4 puan artışla yüzde 49 olmuştur. Kuşkusuz kredinin vadesi ve yapısı dönemler itibariye sektör içi ve dışı nedenlerle değişmektedir

Mart 2007 – Haziran 2007 döneminde, kredilerin ortalama vadesinin az miktarda da olsa kısaldığı görülmektedir. Kısa vadeli toplam kredilerin payı 0,4 puan artarak %46,4'e yükselirken, orta ve uzun vadeli kredilerin toplam krediler içindeki payı aynı oranda azalarak %53,6 düzeyine inmiştir (Tablo 11). İncelenen dönemde orta ve uzun vadeli TP kredilerin payı 0,3 puan artarken YP kredilerin payı 0,7 puan düşmüştür. Toplam krediler içindeki TP kredilerin payı Mart 2007 dönemine göre, 1 puanlık artışla %75,3 düzeyine yükselmiştir (BDDK,Haziran 2007;108).

Tablo 11: Kredilerde Vade ve Para Cinsi Dağılımı

Kredilerin Vade ve Para Cinsi Dağılımı (%)	Haziran-2006	Mart-2006	Haziran-2007
Kısa Vadeli Toplam	45,7	46,0	46,4
TP	34,4	37,5	38,1
YP	11,3	8,6	8,3
Orta ve Uzun Vadeli Toplam	54,3	54,0	53,6
TP	35,8	36,9	37,2
YP	18,6	17,1	16,4
Toplam	100,0	100,0	100,0
TP	70,1	74,3	75,3
YP	29,9	25,7	24,7

Kaynak: BDDK, Haziran 2007:108

Türkiye’de Haziran 2006 – Haziran 2007 kredi portföyüne bakıldığında, döneminde kredi türlerinin oransal paylarında en önemli artış 4,2 puanla işletme kredilerinde meydana gelirken, ihracat kredilerinde 2,0 puanlık bir azalma görülmüştür. İncelenen dönemde, tüketici kredilerinin toplam krediler içindeki payının %21,4’ten %22,8’ye yükseldiği ve bu artışın 1,8 puanlık kısmının ihtiyaç kredilerinden kaynaklandığı görülmektedir. Taşıt kredilerindeki 1,0 puanlık düşüşe rağmen tüketici kredilerinde oluşan bu artışta 0,4 puan artan konut kredilerinin de rolü vardır (Tablo 12).

Tablo12: Kredi Türlerinin Oransal Payları

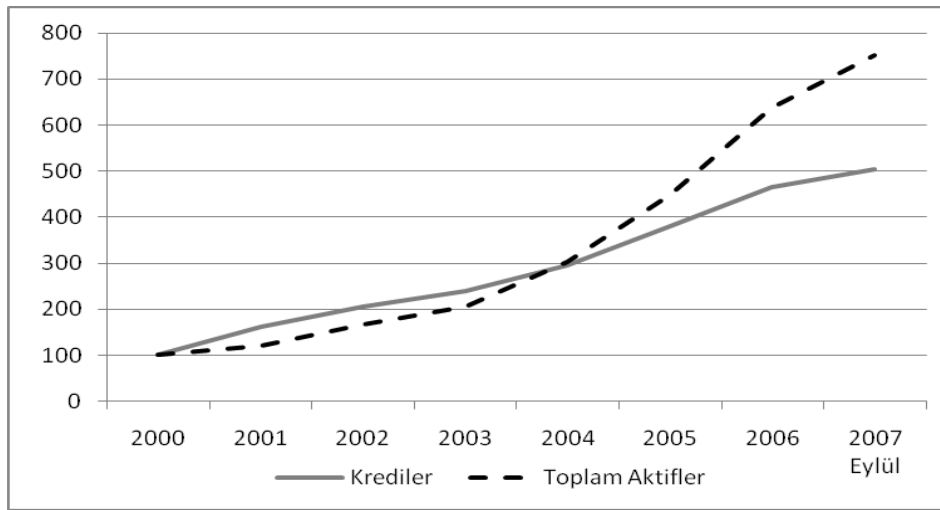
Kredi Türleri (%)	Haziran-2006	Mart-2006	Haziran-2007
İşletme Kredileri	15,7	20,1	19,9
İhracat Kredileri	10,6	8,8	8,6
Tüketici Kredileri	21,4	22,2	22,8
Konut	10,5	10,5	10,9
Taşıt	3,5	2,7	2,5
İhtiyaç	6,7	7,8	8,5
Diğer	0,7	1,1	1,1
Kredi Kartları	10,1	10,1	10,3
Fon Kaynaklı Kredileri	2,2	1,9	1,8
Diğer Yatırım Kredileri	5,0	5,2	4,9
İhtisas Kredileri	5,0	5,6	5,7
İhracat Garantili Yatırım Kredileri	1,2	0,8	0,6
İskonto ve İştirak Senetleri	0,5	0,4	0,4
Kıymetli Maden Kredileri	0,2	0,2	0,2
Factoring İşlemlerden Alacaklar	0,2	0,0	0,0
Müşteri Adına Menkul Kıymet Alım Kredileri	0,0	0,1	0,0
İthalat Kredileri	0,1	0,1	0,0
Diğer Kredileri	28,0	24,7	14,7
Toplam	100	100	100

Kaynak: (BDDK, Haziran 2007:110)

Tablo13:Toplam Aktiflerin Ve Kredilerin Eğilim Yüzdeleri

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007 Eylül
Krediler	100	160	204	240	294	381	466	505
Toplam Aktifler	100	120	165	205	302	447	638	751

Şekil 4:Toplam aktiflerin ve kredilerin eğilim yüzdeleri grafiği

2000 yılından 2003 ortalarına kadar Aktiflerin artış seyri, kredilerdeki artış seyrinin üzerinde gerçekleşmiş, ancak 2003 ten sonra bu seyir tersine dönmüştür. Tablo 13 deki eğilim yüzdeleri ve Şekil 4’deki eğilimler incelendiğinde, kredi hacminin aktife göre daha yüksek bir artış seyri göstermektedir. Bir anlamda sektörün para satış hamcı, varlıklarına oranla yükselmiştir.

2.1.4. Kredi –Mevduat İlişkisi

Bankalar para piyasalarında topladıkları mevduatı satarak kazanç sağlayan kurumlardır. Fonların ve aktifteki parasal varlıkların karlı ve verimli kullanılmalarının bir göstergesi olarak mevduatın krediye dönüşmesi önemlidir.

Tablo14: Yıllara Göre Kredi – Mevduat Tutarları (1.000.-)

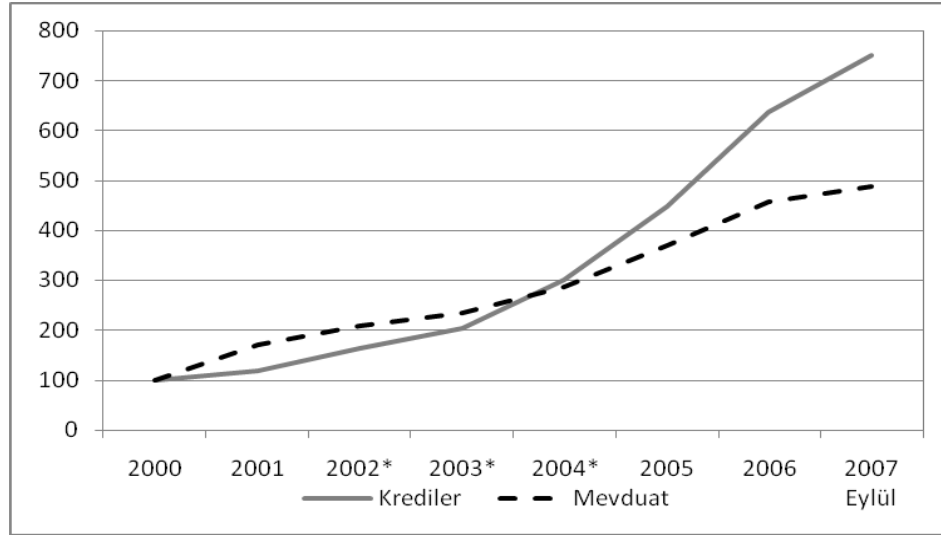
	2000	2001	2002*	2003*	2004*	2005	2006	2007 Eylül
Krediler	34.205	40.982	56.370	69.990	103.241	153.059	218.063	256.899
Mevduat	68.442	117.121	142.387	160.812	197.393	253.578	312.832	334.082

Tablo 14’de da görüldüğü gibi 2000 yılından bu yana mevduat ve kredi tutarları sürekli büyümüştür. Ancak birbiriyle kıyaslamak için Tablo 15’e bakıldığında, 2000 yılına göre 2007 eylülünde krediler 7,51 kat artarken, mevduat 4,88 kat arttığı görülmektedir. Grafikte ise 2000-2003 yılları arasında mevduat artış hızı kredilerden fazlayken, 2003 sonunda kredi artışlarının mevduat artışını yakalayarak artan bir seyirle bu güne kadar geldiği görülmektedir.

Tablo 15: Kredi – Mevduat Eğilim Yüzdeleri

Yıllar	2000	2001	2002*	2003*	2004*	2005	2006	2007 Eylül
Krediler	100	120	165	205	302	447	638	751
Mevduat	100	171	208	235	288	370	457	488

Şekil 5: Kredi – Mevduat eğilim yüzdeleri grafiği

Bankaların mevduat maliyetini düşürmeleri ve kara geçebilmeleri mevduatın krediye dönüşüm oranıyla bağlantılıdır. Tablo 16’da 2000 yılında bankacılık sistemi mevduatın yarısını satarken, 2001 ve 2002 yıllarında %40’lara kadar gerilediği görülmektedir. Ancak 2004 den itibaren mevduatın krediye dönüşme oranı artarak 2007nin ilk dokuz ayında %77’ye ulaştığı görülmektedir.

Tablo16: Yıllara Göre Kredi / Mevduat Oranları

2000	2001	2002*	2003*	2004*	2005	2006	2007 Eylül
------	------	-------	-------	-------	------	------	------------

50	35	40	44	52	60	70	77
----	----	----	----	----	----	----	----

Bankaların kredi satarak kazanç sağlamaları başarının salt göstergesi olamaz kuşkusuz. Karla birlikte zarar riski de aynı oranda olduğu göz önünde tutulacak olursa, kredilerin bir o kadar da faiz ve anapara olarak vadesinde geri dönüşlerini sağlamak, varlık yönetimi başarısı olarak değerlendirilir.

3.Risk Yönetimi

Risk yönetimi, getiri, sermaye ve riski ilişkilendiren, bunların arasında optimum dengeyi kuran bir yaklaşım, bir yönetim tekniği ve anlayışıdır. Risk yönetimi güçlü olan bankalar, aldıkları kredi, piyasa ve operasyonel riskleri ayrıntılı olarak inceler, olası krizlerde kayıpları daha önceden belirleyerek önceden önlemler alırlar, aldıkları risk ile kazançları karşılaştırıp, riske değip değmeyeceğinin değerlendirmesini yaparlar. Bankacılıkta risk yönetimi anlayışının yadsınamaz önemi, son yıllarda finansal sektörde yaşanan krizler sonucu giderek artmıştır (Karacan, 2001,32)

3.1. Risk Unsurları

Bankalarda varlık yönetimi sadece kredi riskiyle sınırlı kalmamaktadır. Bankacılık sektöründe risk unsurları başlıca üç başlık altında ifade edilmektedir.

- Kredi riski
- Piyasa riski
- Operasyonel risk

Bankalar; sermaye yapıları, sermaye yeterlilikleri, taşıdıkları riskler ve genel uygulama kapsamaları hakkında kamuyu aydınlatmak durumundadırlar. Koşulların gereği düzenleyici kurumlar, bankacılık sektörünü risk alıcı davranışlardan alıkoymak için var olan kuralları yetersiz görmüşlerdir. Yeni kurallar uluslar arası bir düzeyde BIS (Bank for International Settlements) ve onun bir parçası olan Basel Komitesi tarafından koyulmuştur. (Active Araştırma Grubu, Ekim-Aralık 1999;16)

Basel II kriterleriyle uluslar arası anlamda belli güvenlik standartlarını sağlayabilmek amacıyla ulusal bankacılık otoriteleri görevlendirilmiş bulunmaktadır. Basel II, bankaların sermaye yeterliliklerinin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin standartlar bütünüdür. Basel II içerisinde başlıca; sermaye yükümlülüğünün hesaplanma yöntemleri, maruz kalınan risklerin yönetimi, sermaye yeterliliğinin değerlendirilmesi, kamuya açıklama, risk

ölçüm yöntemleri ile kredi riski, piyasa riski ve operasyonel risk ölçüm yöntemleri gibi konuları kapsamaktadır. (Kurt, 23)

Sermaye yeterliliğinin tespitinde kullanılacak yöntemin belirlenmesinde risk yöneticilerinin ellerindeki seçeneklerin en iyilerinden biri “geçmiş iyi betimleyen yöntemin geleceği de iyi betimleyeceği” argümanı olduğu görülmektedir.(Akan, 2007;68)

3.1.1. Kredi Riski

Pek çok banka için kredi riskinin en geniş ve en görünür kaynağı bankanın açtığı krediler olmakla birlikte, bir bankanın faaliyetlerine bağlı olarak kredi riskini doğuran diğer başka etmenler de söz konusudur ki; bunlar hem bankacılık ve ticaret defterlerinde hem de bilanço ve bilanço dışı hesaplarda yer almaktadır. Bankalar gün geçtikçe krediler dışında da değişik finansal enstrümanlara ilişkin kredi riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar; örneğin interbank işlemleri, kabuller, ticaret finansmanı, döviz işlemleri, swap işlemleri, bonolar, opsiyonlar, vadeli işlemler, garanti ve kefaletler.(TBB, 1999; 2)

Kredi riski yönetimi süreci kredilendirme standartları ve içsel derecelendirme gibi temel unsurlar dikkate alarak, uygulamaya koyulduktan sonra üç önemli gelişim aşaması geçirmelidir: (Akol ve diğ,2002;14)

1. Beklenen zararın belirlenmesi, hesaplanması ve yönetilmesi,
2. Ekonomik sermaye ve kredi riskinin doğurduğu riske maruz değerlerin ölçülmesi ve yönetilmesi,
3. Risk ve getirinin ölçülmesi ve yönetilmesi.

3.1.2. Piyasa Riski

Bilanço içi ve bilanço dışı hesaplarda bankalarca tutulan pozisyonlarda, finansal piyasalardaki dalgalanmalardan kaynaklanan faiz, kur ve hisse senedi fiyat değişmelerine bağlı olarak ortaya çıkan faiz oranı riski, hisse senedi pozisyon riski ve kur riski gibi riskler nedeniyle zarar etme ihtimaline piyasa riski denmektedir. (BDDK, 2001; 15)

Bankalar yabancı para varlık ve yükümlülüklerinin yönetimine özel bir önem vermek durumundadırlar. Döviz kuru yönetimi yalnızca varlık yükümlülük toplamı üzerinden yapılmamalı, bunun yanı sıra yabancı paraların türlerine göre alt dağılımları dikkate alınmalıdır.belli para birimleri cinsinden bankanın net olarak kısa ya da uzun pozisyonda olup olmadığı, döviz kuru

riskinin boyutlarının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Sonraki aşama ise bankanın spot, forward ya da swap işlemleri aracılığıyla net pozisyonlarındaki döviz ve vade uyumsuzluğunu gidermeleri ve kendilerini hedge etmeleri gerekmektedir.(Akpak, 1995;17)

3.1.3. Operasyonel Risk

Operasyonel risk, insan hatasından, sistem hatasından, sistemin çökmesinden ve şirket skandallarından kaynaklanan kayıp ve zararlardır. Basel Komite'nin operasyonel risk üzerine geliştirmiş olduğu tanımlarda da belirtildiği gibi, operasyonel risk; insan, sistem, süreç ve dışsal faktörler olmak üzere 4 başlık altında incelenmektedir. (Tekere ve Ülengin, Aralık 2005;14)

Operasyonel riskin ölçülebilmesi için elde yeterli veri ve olması ve yeterli düzeyde bilgilendirme yapılması gerekir. Operasyonel risk verilerinin risk ölçümü ve yönetimi sürecinde kullanılabilmesi için doğru olma, tam olma, zamanında erişilebilir olma, detaylılık ve incelemeye elverişli olma gibi özelliklere sahip olmaları gerekir.(Mazıbaşı, 2006;4)

4. Bilanço Dışı İşlemler

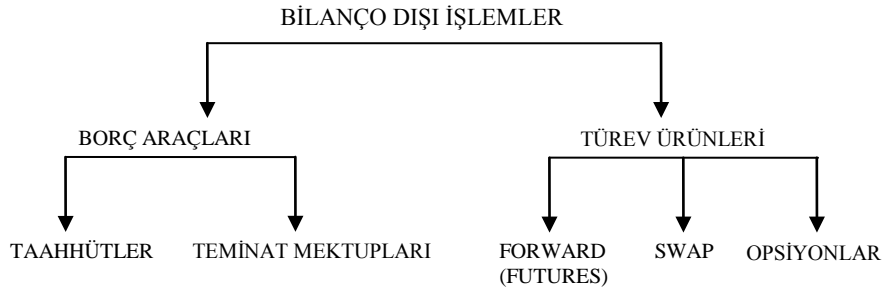
Uluslararası piyasalardaki krizlerden ve sonuçlarından alınan ortak ders, uluslararası düzeyde risk yönetiminin çok daha önemle eli alınması gerektiği biçiminde olmuştur. Dünyada esnek kur sistemine geçişle birlikte 1970'li yıllarda yükselen enflasyon oranları döviz ve para piyasalarındaki dalgalanmaları artırmıştır. Bu dalgalanmalara karşı korunmak amacıyla, finansal kurumlar, türev ürün işlemlerine başlamışlardır. (Akan;59) Özellikle 1980'li yıllardan sonra değişken faizli borç verme işlemlerinin ağırlık kazanmasıyla birlikte, risklerin ortadan kaldırılmasına yönelik yeni finansal ürün ve teknikler gelişmiştir. (Erdoğan,1995; 40) Bankacılık sisteminde türev ürünleri, riske bağlı olarak türetilmiş araçlardır. Risk gelecekle ilgili bir sorun olduğuna göre, gelecekteki olası bir tehlikeyle banka arasındaki bir ilişkinin bugünden bağlantısı söz konusudur. Yani türev ürünleri sonuçları gelecekte netleşerek işletme sonuçlarına yansıtacak finansal güvence araçlarıdır. Bu ilişki taraflar arasında birer sorumluluk doğurmakta ve gelecekte sonucu netleşecek olan bu sorumluluğun muhasebe tekniği içerisinde izlenmesi gerekmektedir.

Yaklaşık son 25 yıl içerisinde önemli derecede artan türev ürünleri ve bunların dahil olduğu bilanço dışı işlemler ayrıca izlenmeye alınmış, yeni düzenlemeler getirilmeye başlanmıştır.

4.1. Bilanço Dışı İşlemlerin Sınıflandırılması

Bankaların geleneksel bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşarak, daha yeni olarak adlandırılacak bilanço dışı işlemlere yönelmelerinin ardında temel olarak ekonomik koşulların zorlayıcı olduğu ortamlarda bankaların, karlılıklarını korumak ve/veya artırmak amacıyla yeni finansal ürünler bulmaları ya da bulunanları uygulamaya koymaları, hem müşteri hem de kendileri açısından yükümlülüklerini azaltan, karı artıran alanlara yönelmeleri vardır.(Aydın, A, 2000;71.)

Bilanço dışı işlemler iki ana başlık altında toplanabilir

- **Borç Araçları**

Bilanço dışında izlenen ve klasik bankacılık işlevlerinden olan bu işlemler, garanti ve kefaletler olarak muhasebeleştirilmektedirler.

Taahhütler, banka taahhüdü kullanıcısının yüklendiği bir işi gerçekleştirmesinde finansman güvencesi sağlayan işlemlerdir. Böyle bir güvenceye karşılık sağlayan bir işlemidir. Yani bir tür finansman sigortasıdır. Böyle bir güvenceye karşılık bankanın aldığı komisyon geliri kazancı olmaktadır. Bankanın verdiği güvence, aynı zamanda yüklendiği finansal risk içermektedir. Yani taahhüdünü yerine getirmesi durumunda kullandığı nakit tutar üzerinden faiz işletecektir. Gerek işleyen faizi ve gerekse anaparasını tahsil edebilmesi risk taşımaktadır. Bu kredi riski nedeniyle bankalar taahhüt işlemlerini kredibilitesi yüksek müşterilerine kullanılmaktadır.

Teminat mektupları ise, müşterinin sözleşmeye bağlandığı bir ediminin yerine getirileceğine dair üçüncü kişilere verilen garantidir.(Aydın, A,2000;66)

- **Türev Ürünleri**

Vadeli işlemler olarak da adlandırılan türev ürünleri;

- a. Düzenli piyasalarda bulunan ve borsada işlem gören finansal araçlar (opsiyon, futures sözleşmeleri)
- b. Tezgah üstü işlemler olarak adlandırılan ve düzenli piyasaları bulunmayan finansal araçlardır (swap, forward) (Gujuratti, 2000; 20)

Forward sözleşmesi, sözleşme tarihinde belirlenmiş bir fiyattan, sözleşme konusu belirli miktardaki ekonomik değer (döviz, mal, menkul kıymet gibi.) sözleşmede belirtilen tarihte alınması ya da satılması konusundaki bir işlemdir. (Aksel,1995;37)

Forward işleminde, sözleşmede belirlenen vadeli kurlar, spot kurlardan doğal olarak farklıdır. Vade sonunda, vadeli kur, spot kurdan yüksekse, aradaki fark “prim” olarak, eğer düşükse “iskonto” olarak ifade edilmektedir.

Swap sözleşmelerinde ise, taraflar faiz ya da döviz gibi iki varlığın gelir akımlarını gelecekte belli bir tarihte değişme konusunda anlaşmalarınıdır.(Aydın,A,2000; 67)

Swap sözleşmelerinin katılımcı tarafları son kullanıcılar ve aracılar olarak ikiye ayrılmaktadır. Son kullanıcılar, ekonomik ve mali nedenlerle faiz ve döviz riskini azaltmak amacıyla swap işleminin tarafı olurken, aracılar ise, komisyon ücreti almak ya da ticari kar elde etmek için sözleşmenin diğer tarafı olurlar. (Akay, 2002; 34)

Opsiyon sözleşmeleri, bir tarafın karşı tarafa belirlenmiş koşullar altında bir varlık satmak yada ondan bir varlık satın almak hakkını düzenleyen sözleşmelerdir.

Opsiyon sözleşmeleri alıcı için bir hakkı, satıcı için ise bir yükümlülüğü temsil eder. Opsiyon alıcısı için (en olumsuz koşullarda bile) maksimum zarar ödediği prim tutarı ile sınırlıyken, opsiyon satıcısı için maksimum kâr tahsil ettiği prim tutarı ile sınırlı, ama zararı ise sınırsız olmaktadır. (Uyanık,1997; 85)

4.2. Türk Bankacılık Sisteminde Bilanço Dışı İşlemler

Türk bankacılık sektöründe de, dünyadaki gelişmelere paralel olarak bilanço dışı işlemlerin payı giderek artmıştır. Ancak banka muhasebesi sistemi gereğince zaten borç araçları olarak sınıflandırılan teminatlar ve garanti mektupları bilanço dışı işlemler olarak muhasebeleştirilirken, 1980 li yıllardan sonraki değişim sürecinde türev ürünler finans piyasalarına girdikten sonra, giderek yüksek tutarlarla bilanço dışı işlemlerde yerini almaya başlamıştır.

Tablo 17: 2000-2007 Eylül Toplam Aktif ve Bilanço Dışı Yükümlülükler Tutarları
(1.000.-YTL)

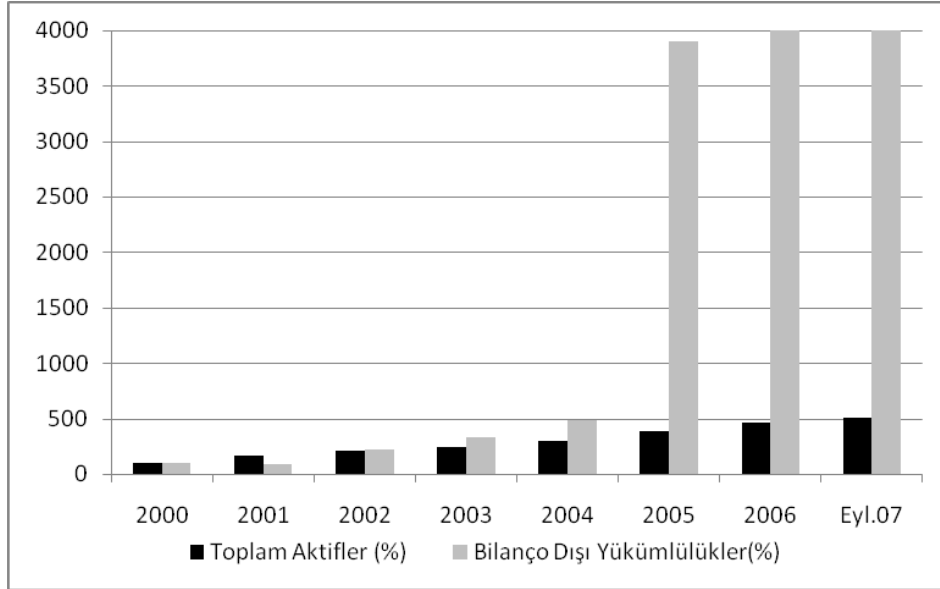
	2000	2001	2002*	2003*	2004*	2005	2006	2007 Eylül
Toplam Aktifler	104.088	166.392	212.675	249.749	306.451	396.970	484.857	525.356
Bilanço Dışı Yükümlülükler	105.207	88.359	228.477	350.828	513.231	4.118.182	4.716.660	4.498.351

Kaynak: tablo verileri http://www.tbb.org.tr/turkce/diger_bilgiler/bgbsbb.xls adresinden indirilen bilançolardan oluşturulmuştur.

1999 yılında itibaren aktif toplamını (133.533 milyon \$) aşan bilanço dışı işlemler(138.174 milyon \$), tablo17’ de görüldüğü gibi yalnızca 2001 kriz döneminde aktif toplamının altında bir tutara inmiştir. Ancak, 2002 ten itibaren, özellikle 2005 yılını takip eden dönemlerde bankacılık sektörünün bilanço dışı yükümlülüklerinin inanılmaz bir artışı görülmektedir

Tablodaki veriler Şekil 2’deki gibi grafike dönüştürüldüğünde bilanço dışı yükümlülüklerin aktif toplamlarına karşı büyüklüklerini kıyaslamak daha kolay olacaktır.

Şekil 6: Bilanço Dışı Yükümlülükle ve Toplam Aktifler

Kaynak: tablo verileri http://www.tbb.org.tr/turkce/diger_bilgiler/bgbsbb.xls adresinden indirilen bilançolardan oluşturulmuştur.

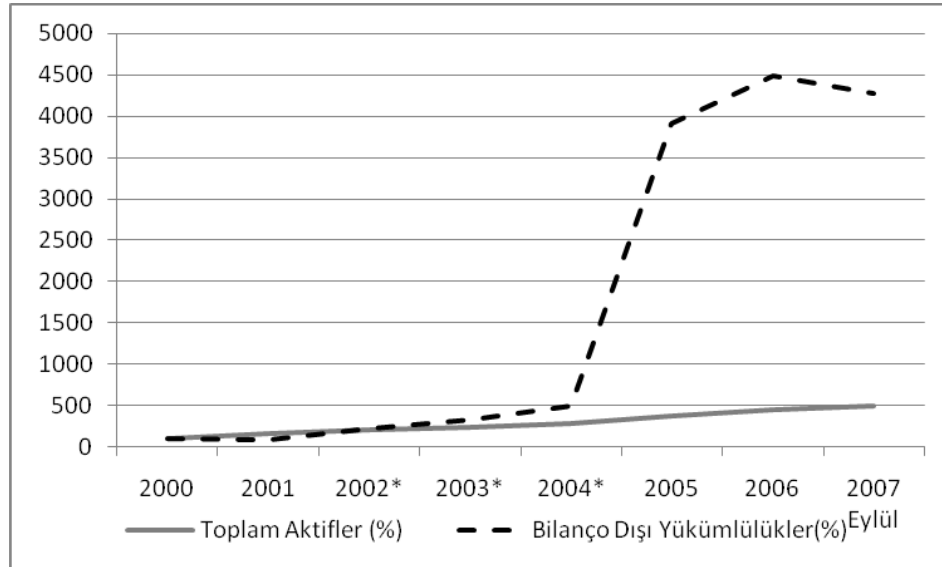
Son 7 yıllık gelişim 2000 yılı baz alınarak izlenecek olursa tablo 18 deki artış yüzdeleri ile Şekil 6'daki seyir ortaya çıkmaktadır.

Tablo18 : Toplam Aktif – Bilanço Dışı Yükümlülüklerin Eğilim Yüzdeleri

	2000	2001	2002*	2003*	2004*	2005	2006	Eylül 2007
Toplam Aktifler (%)	100	160	204	240	294	381	466	505
Bilanço Dışı Yükümlülükler(%)	100	84	217	333	488	3914	4483	4276

Bilanço dışı yükümlülüklerin banka sektörünün toplam aktifine göre eğilim yüzdeleri analiz yapıldığında 2000 yılına göre aktif toplamı 2006 da 4,66 kat artarken, bilanço dışı yükümlülükler 44,83 kat artmıştır. Sadece 2007 yılının ilk dokuz ayı itibariyle sektörün aktif toplamı 100 e göre 505 oranında,, bilanço dışı işlemler de 4276 oranında artmıştır.(Tablo 18)

Şekil 7: Toplam Aktif ile Bilanço Dışı Yükümlülüklerin Eğilim Yüzdeleri Grafiği

Kaynak: tablo verileri http://www.tbb.org.tr/turkce/diger_bilgiler/bgbsbb.xls adresinden indirilen bilançolardan oluşturulmuştur.

Son 7 yıllık gelişim 2000 yılı baz alınarak izlenecek olursa tablo 2 deki artış yüzdeleri ile Şekil 7' deki seyir ortaya çıkmaktadır.

Grafikten, bankacılık işlemlerinin, bilanço içi işlemlerin kararlı, ancak yavaş bir seyirle artış gösterirken 2005 yılından itibaren bilanço dışı yükümlülüklerin arttığı izlenmektedir.

Tablo 19: Bilanço Dışı Yükümlülükler/Toplam Aktifler oranı

2000	2001	2002*	2003*	2004*	2005	2006	2007Eylül
%101	%53	%107	%140	%167	%1037	%973	%856

Yukarıdaki değerlendirmeler bilanço dışı yükümlülükler / toplam aktif oranından da doğrulanmaktadır.

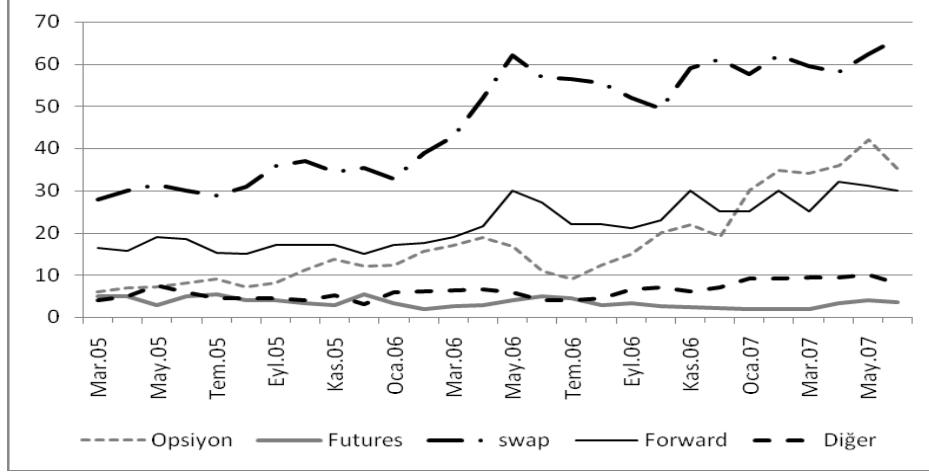
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun Haziran 2007 tarihli 3 aylık "Finansal Piyasalar Raporu"nda 2006 ve haziran 2007 dönemine ait değerlendirmede, Bilanço dışı işlemlerin hacminin Haziran 2007 dönemi itibarıyla toplam 344,5 milyar YTL düzeyine yükseldiği, yılın ikinci çeyreğinde toplam aktifler %3,6 oranında artarken; bilanço dışı işlemlerin hacmindeki artış %12,7 oranında gerçekleştiği ifade edilmektedir. Gruplar itibarıyla dağılım analiz edildiğinde yılın ikinci çeyreğinde özellikle kalkınma ve yatırım bankalarının (tablo 20) bilanço dışı işlemlerinde önemli bir artış olduğu ve bu durum, söz konusu banka grubunun türev işlem hacminde meydana gelen büyük artışla açıklanmaktadır.(bkz BDDK,Haziran 2007;74-75)

Tablo 20: Bilanço Dışı İşlemler (Milyar YTL)

	Bilanço oran (%)										Toplam İçinde Pay
	Ara. 05	Haz. 06	Ara. 06	Mar. 07	Haz. 07	Ara. 05	Haz. 06	Ara. 06	Mar. 07	Haz. 07	
Mevduat B.	191,3	237,5	257,6	284,6	317,6	49,8	53,9	86,9	58,8	63,6	92,2
Gynkd. Kredi ve Yük	63,1	76	75	76,0	76,7	16,4	17,3	25,3	15,7	15,3	84,6
Taahhütler	128,2	161,4	182,6	208,6	241,0	33,4	36,6	61,6	43,1	48,2	94,9
Kalkın. ve Yat. B.	7,6	11,1	7,3	8,2	12,1	59,1	74,9	47,6	50,1	70,1	3,5
Gynkd. Kredi ve Yük	1,7	1,9	2	2,1	2,3	13,2	12,8	13,0	12,6	13,4	2,6
Taahhütler	5,9	9,2	5,2	6,1	9,8	45,9	62,1	33,9	37,4	56,7	3,9
Katılım B.	7,1	10,6	12,5	13,0	14,7	71,4	86,3	90,9	87,5	95,8	4,3
Gynkd. Kredi ve Yük	5,7	7,8	9,7	10,1	11,6	57,3	63,5	70,5	68,2	69,1	12,8
Taahhütler	1,4	2,8	2,8	2,9	3,1	14,1	22,8	20,4	19,3	26,6	1,2
Toplam	206,0	259,3	277,4	305,7	344,5	50,6	55,5	55,5	59,3	64,5	100,0
Gynkd. Kredi ve Yük	70,6	85,8	86,7	88,2	90,6	17,4	18,4	17,3	17,1	17,0	100,0
Taahhütler	135,4	173,5	190,7	217,6	253,9	33,3	37,1	38,2	42,2	47,6	100,0

Kaynak: BDDK; 75

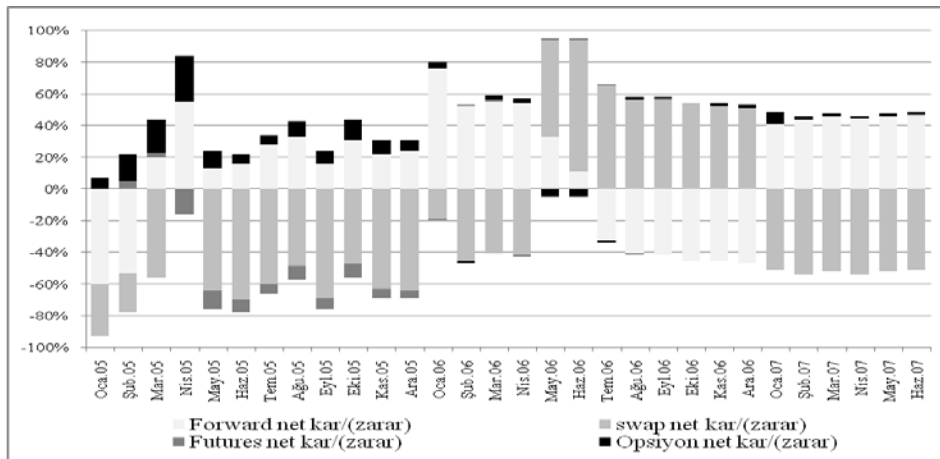
Şekil 8: Türev İşlemlerin Gelişimi

Kaynak: BDDK; 76

Yine BDDK'nın aynı döneme ait raporunda türev ürünlerinin getirileri analiz edilerek sektördeki katma değeri incelenmiştir. Rapora göre türev işlemler türler itibarıyla incelendiğinde Haziran 2007'de en fazla payı %66,1 ile swap işlemlerin aldığı, opsiyon işlemlerinin %35,3 pay ile ikinci sırada yer aldığı görülmektedir(Şekil 8). 2007 yılı başından itibaren türev işlemlerden zarar edilmektedir. Haziran ayı itibarıyla türev işlemlerden kaynaklanan zarar 0,6 milyon YTL düzeyindedir. 2007 yıl başından itibaren swap işlemlerinden zarar; forward işlemlerinden ise kâr edilmektedir (Şekil 9).

Şekil 9: Türev İşlemler Bazında Kârlılık

Kaynak: BDDK; 76

Tablo 21:Nazım Hesaplar, Eylül 2007

	Milyon YTL	Milyon Dolar	Yıllık Yüzde Değişme	
			YTL	Dolar
Bilanço Dışı Yükümlülükler	350.130	290.613	42	77
Garanti ve Kefaletler	81.064	67.284	5	31
Taahhütler	109.159	90.603	41	75
Türev Finansal Araçlar	159.907	132.725	75	117
Emanet ve Rehinli Kıymetler	4.633.381	3.845.767	8	35
Toplam	4.983.511	4.136.380	10	37

Bilanço dışı yükümlülükler en son 2007 itibariyle bakılacak olursa, Eylül 2006'ya göre yüzde 42 oranında artarak 350 milyar YTL'ye, emanet ve rehinli kıymetler ise yüzde 8 oranında artarak 4.633 milyar YTL'ye yükselmiştir. Böylece toplam nazım hesaplar yüzde 10 oranında artarak 4.984 milyar YTL olmuştur. (BDDK, 2007a:xiv)

4.2.1. Bilanço Dışı İşlemlerin Muhasebe Tekniği Açısından Değerlendirilmesi

Banka muhasebesinde bilanço dışı yükümlülükler, “bilanço dışı hesaplar” sınıfında izlenmektedir. Bilanço dışı işlemler başlıca; garanti kefaletler, taahhütler, türev-finans araçlar ve rehinli mallar olmak üzere dört temel grupta değerlendirildiğinde 2002 yılından bu kalemler arasında en küçük paya türev ürünlerinin sahip olduğu görülmektedir. Tablo 22'de 2002 yılını takip eden 5 yıllık sürede mutlak değer olarak tüm kalemlerde artış izlenmektedir. Ancak bunların arasında 2007 yılı itibariyle en büyük artışın türev ürünlerinde olduğu, yıllara göre artış oranlarının izlendiği Tablo 23' de görülmektedir. 2006 yılına göre eylül 2007 itibariyle türev ürünlerinde ki artış % 50,68 olmuştur. Bu artış türev ürünlerini mutlak büyüklük olarak rehinli mallardan sonra ikinci büyüklük sırasına getirmiştir.

Tablo 22: Bilanço dışı işlemlerin 2002-2007 dağılımı

Yıllar	Garanti Kefaletler	Taahhütler	Türev, Finans Araçlar	Rehinli Mallar	TOPLAM
2007	81.064	109.159	159.907	4.633.381	4.983.511
2006	77.020	81.494	106.125	4.452.022	4.716.660
2005	64.856	68.230	65.894	3.919.203	4.118.183
2004	55.712	85.040	38.974	333.506	513.232
2003	46.647	53.526	34.280	216.376	350.828
2002	44.835	44.835	25.424	129.204	228.478

Kaynak: Toplu Mali Tablolar:

Tablo23: Bilanço Dışı Kalemlerin Yüzde Artışları

Yıllar	Teminatlar	Taahhütler	Türev ürünler	Rehinli mallar	Toplam
2007	5,25	33,95	50,68	4,07	5,66
2006	18,76	19,44	61,06	13,60	14,53
2005	16,41	-19,77	69,07	1.075,15	702,40
2004	19,43	58,88	13,69	54,13	46,29
2003	4,04	19,38	34,83	67,47	53,55

Kaynak: Toplu Mali Tablolar:

Türev ürünleri bankalar tarafından hem risk yönetim aracı hem de bir kazanç kaynağı olarak kullanılabilirken, yukarıda görüldüğü gibi bir zarar nedeni de olabilmektedir. Yani risk taşımaktadır. Bankaların bilanço dışı yükümlülüklerine, bilanço toplamlarıyla orantılı bir sınırlama getirilmediği sürece riskin boyutu daha da artacaktır.

Aktifteki varlıkların rasyonel ve karlı biçimde yönetimi sorumluluğu, zarar etme riski bir anlamda bilanço büyüklüğüyle sınırlıdır. Çünkü bilanço, kaynaklar (pasif) kısmıyla varlıklar üzerindeki tarafların haklarını, varlıklar da banka işletmesinin taraflara karşı sorumluluğunu yüklediği değerlerin büyüklüğünü matematiksel eşitlik içerisinde gösteren bir tablodur. Banka yönetimi, bankacılık ilke ve tekniği çerçevesinde aktifteki varlıkların yönetimiyle kâr amaçlamaktadır. Kar ya da zarar muhasebede bir dönem sonucu olarak işletmenin özkaynaklarını doğrudan etkileyen unsurlardır. Kar ya da zarar unsurlarının, ait olduğu faaliyet gurubu içerisinde, hangi varlıkların yönetimine bağlı gerçekleştiğini bilmek, hem kriz yönetimi açısından önemlidir, hem de yönetimin temel görevidir. Oysa bilanço dışı işlemlerin sonuçları (kazanç ya da kayıp) dönem sonucu toplamında yerini aldığı anda, bu sonuç salt yönetilen aktif toplamının sonucu değildir. Hele bilanço dışı işlemlerden zarara uğranıldığında, dönem sonucu “kâr” bile olsa, özkaynaklar ve aktif toplamı bilanço dışı işlemlere ait zararlar kadar kayba uğramış demektir.

Finansal muhasebe sistemi içerisinde nazım hesaplarda izlenen yükümlülüklerle ilgili sonuçların olumsuz olarak varlık hesaplarına yansımaları ve özkaynakları olumsuz etkilemesi her zaman olasıdır. Ancak bu, diğer sektörlerde bilanço toplamını aşacak tutarlara ulaşmamaktadır. Aktifi riske karşı korumak için bir araç olarak kullanılan türev ürünlerinin bilanço dışı işlemler içindeki paylarının büyümesi, kendisini başlı başına bir risk unsuru haline getirmektedir. Türev ürün kullanımı özellikle spekülasyon amaçlı yapıldığında risklilik artmaktadır. (Kurt;55)

4.2.2. Bilanço Dışı İşlemlerle İlgili Düzenlemeler

Bankacılık mevzuatındaki düzenlemeler, bilanço dışı işlemleri de kapsamak üzere yabancı para işlemlerine ve sermaye yeterliliğine ilişkin olmak üzere iki grupta değerlendirilebilir. Bu konularda ilgili yayınlanan tebliği ve genelgelerle bilanço dışı yükümlülükler bazı rasyoların kullanılmasında dikkate alınmaya başlamıştır.

Yabancı para işlemlerine ilişkin olarak kullanılan rasyolardan “Yabancı Para Net Genel Pozisyon / Sermaye Tabanı” standart rasyosunda, yabancı para repo alacakları ve vadeli döviz alım taahhütleri (forward döviz ve swap para alımları)döviz varlıkları arasında, yabancı para repo borçları ve vadeli döviz satım taahhütleri (forward döviz ve swap para satımları) yabancı para yükümlülükleri arasında sayılmaktadır.

Yine döviz yönetim pozisyon yönetimi ile ilgili “likidite rasyosu”un hesaplamasında TC.Merkez Bankası’nın I-M sayılı Genelgesi’ne göre tanımlanmış bilanço dışı işlemler, yükümlülüklerde yer alan vadelerine üç ay kalmış, kabul kredilerinden borçlar, akreditif taahhütlerinden borçlar ve teminatsız prefinansman kredi borçlarından oluşmaktadır. (Aydın,A,2000;75)

Döviz pozisyon ile ilgili “döviz varlıkları/döviz yükümlülükleri” oranının hesaplanmasında kullanılan döviz varlıkları içerisinde vadeli döviz alımları, swap para alımları, diğer türev enstrümanlarla ilgili nazım hesaplarda izlenen döviz alımları/ alacaklar sayılırken, bunların satımı işleminden kaynaklanan yükümlülükler de döviz yükümlülüklerini oluşturmaktadır.

Uluslar arası bankacılık sistemini riske karşı koruma amaçlı olarak yeniden düzenlemeler içeren Basel II, bankaların sermaye yeterliliklerinin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin standartlar bütünüdür (Kurt;23). Nitekim Basel II de sermaye yeterlilik oranı % 8 oranı en düşük oran belirlenmiştir. Sermaye yeterlilik rasyosu olarak ifade edilen “sermaye tabanı/ risk ağırlıklı varlıklar, gayri nakdi krediler ve yükümlülükler” standart rasyosu konsolide bazda en az % 8 oranını vermesi gerekmektedir. Gayri nakdi krediler, garanti ve kefaletler, taahhütler ve döviz ve faiz haddi olarak guruplandırılmış dolayısıyla sermaye ile yükümlülük arasındaki ilişki değerlendirilmektedir. Gayri nakdi kredi ve yükümlülüklerle %20, % 50 ve % 100 olarak risk sınıflarına ayrılarak ağırlandırılmakta ve riski azaltmak için, eğer sermaye artırılmazsa, yükümlülüklerin (bilanço dışı işlemler) azaltılmasına gidilecektir (Aydın,A;76). Dolayısıyla bankalar; ya bilanço dışı işlemlerini sermayelerine göre, ya da

sermayelerini bilanço dışı işlemlere göre ayarlayarak riski minimize edeceklerdir.

Finansal tablo kullanıcılarını, finansal araçların, finansal duruma, performansa ve nakit akımlarına olan etkisi konusunda bilgilendirmek, finansal araçlardan kaynaklanan riskler ve bunların yönetimi hakkında açıklamalar yapmak amacıyla Muhasebe Standartları yayımlanmıştır. TMS 30, TMS32 ve TMS 39 başlıca konuyla ilgili açılma ve düzenlemeler getirmektedir.

Ancak tüm bunlara karşın, bilanço dışı yükümlülüklerin ayrıntılı analizlerini yapmaya olanak sağlayacak finansal tablo düzenlemesi ve alt yapısının hazırlandığını söylemek güçtür.

5. Sonuç

Türk bankacılık sektörü bilgi – iletişim çağı değişimi süreci içerisinde ister istemez yerini almıştır. Bu değişim ticareti serbestleştirmiş, sınır ötesine taşımış, ulusal sermaye kavramını ve kimliğini değiştirmiştir. Nitekim son yıllarda bankacılık sektöründe birçok bankanın yabancı yatırımcılara satışıyla ulusal bankaların, artık uluslar arası para piyasalarına tam entegre olduklarını söyleyebiliriz.

Bilanço dışı yükümlülüklerle ilgili gelişim tüm dünyada olduğu gibi, belki biraz daha gecikmeli de olsa ulusal bankacılık sistemimiz içinde çok büyük oranlara ulaşmıştır. Aktifin taşıdığı riskten kaçınmak ve kazanç sağlamak gibi pozitif amaçlı türetilerek finans sistemine giren türev ürünler bankalara belki gerçekten kazançlarını artırıcı etki sağlamaktadırlar. Ancak kâr ile risk arasındaki doğrusal bağlantı göz ardı edilmemelidir. Gerçi bankacılık sektöründe kullanılan bazı rasyolarda bilanço dışı işlemlerle ilgili değerler kullanılarak ölçek getirilmek suretiyle sermaye tutarları veya bilanço dışı işlemleri dolaylı olarak sınırlandırılmaktadır.

Bankaların bilanço dışı işlemler aktif toplamı içerisinde yer almazken, sonuçları gelir tablosunda ve dönem karı olarak özkaynaklar içerisinde yer almaktadır. Bu da karlılık ve faaliyet analizinde gerçek değerlendirmelerin yapılmasına engel olmaktadır. Her ne kadar getirilen muhasebe standartlarıyla tam açıklama ilkesi yerine getirilmeye ve mali tablo kullanıcıları aydınlatılmaya çalışılsa da, hesap planlarında gereken uyumlaştırma yapılmamıştır. Gelir tablosunda bilanço dışı yükümlülüklerle ilgili kâr ve zararlar, bilanço dışı kalemler itibarıyla izlenebilmelidir. Bu sözkonusu bilanço dışı işlemle ilgili

yüklenilen riski değerlendirilmesi ve risk yönetimi başarısının ölçümü için kullanılacak veriler sağlayacaktır.

Sonuç olarak, bilanço dışı işlemlerin 900'lü (nazım) hesaplarda artık bir muhasebe tekniğinin gereğidir ve geleneği olmuştur. Bilanço dışı işlemlerin sonuçta sağladığı kazançlar belli ölçüde olurken, kayıpları çok daha büyük ölçüde olabilmektedir, (teminat ve kefaletlerin yerine getirilmesi durumunda). Bilanço dışı işlemlerin yüklendiği riski, bilanço bünyesine taşıyabilecek muhasebe teknikleri üzerinde düşünülmesi gerekse de, şimdilik, bilanço dışı işlemlerin dönem kâr ya da zararı içerisindeki paylarını değerlendirebilmek için gerekli hesap düzeninin oluşturulması yarar sağlayacaktır.

Kaynakça

- Active Araştırma Grubu, (1999), “Yirmibirinci Yüzyılda Finansal Riskin Ölçülmesi”, Aktive Finansa Dergisi, Ekim-Aralık.
- Akan, B., (2007), “Piyasa Riski Ölçümü” *Bankacılar Dergisi*, Sayı 61, Erişim Tarihi: 22.12.2007; <http://www.tbb.org.tr.türkcedergidergi.61risk.PDF>
- Akay, H., (Eylül2000), “Türev Ürünlerinde Swap İşlemleri ve Muhasebeleştirilme İlkeleri” (içinde Selvi.2000.23), *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt, 4.Sayı 3.
- AKOL A., ŞENGÖZ F., ÖZDEMİR S., SİMİT T., (2004); Bankalarda Kredi Riski Yönetimi, Erişim Tarihi:01.01.2008; <http://politics.ankara.edu.tr/~karatepe/faspa/krediriskyonetimi.pdf>
- Akpak, S., (1995), Uluslar arası Bankacılık ve Finansal Sistemler, İstanbul
- Aksel, H., A. Eyüpoğlu, (1995), Risk Yönetim Aracı Olarak Futures Piyasaları, SPK Yayınları, No:21, Ankara.
- Aydın, A., (2000), “Bilanço Dışı İşlemler”, *Bankacılık Dergisi*, sayı 34, Erişim Tarihi: 18.12.2007; <http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi34/Bilan%C3%A7o%20D%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20%C4%B0%C5%9Flemler.doc>
- Aydın, N., (2004), Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar, A.Ü.Yayınları, Ankara,
- BDDK, (2007), Finansal Piyasalar Raporu, sayı 6, Erişim Tarihi: 15,12,2007; http://www.bddk.org.tr/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/3896FPR_Haziran_2007_26_10_2007.pdf
- BDDK (2007a); Finansal Piyasalar Raporu sayı 7, Erişim Tarihi: 15,12,2007; http://www.bddk.org.tr/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/4179fpreylul_internet_271136.pdf.
- BDDK, (8 Şubat 2001), “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik”.

- Erçel, G. (2000), “Küreselleşme Ve Uluslararası Finansal Gelişmeler” 17.nci Asya Bankalar Birliği Genel Kurulu, 22 Eylül 2000, İstanbul, Erişim Tarihi :19.12.2007; <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/2000/Kuresellesme.html> .
- Erdoğan, N., (1995), Uluslar arası İşletmelerde Mali Risk ve Yönetimi & Çağdaş Finansman Teknikleri, Ankara.
- Gujuratti P.,(2000), Markets and Implementations, McGraw Hill.
- Karacan, A.İ., (2001), Bankacılık ve Kriz, Creative yayınları, İstanbul.
- Kredi Riskinin Yönetimine İlişkin İlkeler, Erişim Tarihi: 01.01.2008; http://www.tbb.org.tr/turkce/basle/risk_yonetim.doc.
- Kurt, G., (2007), Basel II: Genel Değerlendirme,KOBİ’ler ve Muhasebe Uygulamaları Üzerindeki Etkileri, İzmir SMMM Odası, Ayan Matbaacılık, İzmir.
- Leblebici-Teker D. ve B.ÜLENGİN, (2005), “Bankacılıkta operasyonel risk ölçüm modellerinin Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bir bankaya uygulanması”, itü dergisi/sosyal bilimler Cilt:2, Sayı:1, 13-24 Aralık
- MAZIBAŞI, Murat, (2006), BDDK Çalışma Raporları, No:2006/2, Erişim Tarihi: 22.12.2007: http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/13162006-2.pdf
- TBB, (Eylül 2007), İstatistiki Raporlar/Üç Aylık Bankacılık Sektörü Bilgileri/ Erişim Tarihi:20.12.2007; (<http://www.tbb.org.tr/trturkcebulten3%20aylikbankabilgileri200709eylul2007.pdf>.)
- TBB, (1999), “Kredi Riskinin Yönetimine İlişkin İlkeler”, Erişim Tarihi: 01.01.2008; http://www.tbb.org.tr/turkce/basle/risk_yonetim.doc .
- Toplu Mali Tablolar, Erişim Tarihi: 16.12.2007: <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20aylik/TopluMaliTablolar/grup/T%FCrkiye%20Bankac%FDI%FDk%20Sistemi.xls>
- Uyanık, A., (1997), Finansal Ürünlerin Vergilendirme ve Yasal Düzenlemeler Açısından Değerlendirilmesi, Sermaye Piyasası Kurulu,Yayın No:79.